

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Masarykovo pojetí filozofie: otázka sociální

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Aneta Blaháčková

Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání a přírodopis

prezenční studium

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc.

Olomouc 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v příloženém seznamu. Nemám námitek proti půjčení práce se souhlasem katedry ani proti zveřejnění práce nebo její části.

V Olomouci dne 3. 4. 2011

Blaháčková

Podpis autorky textu

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce docentu Novotnému za hodnotné rady a podněty vedoucí k zamyšlení, také za jeho čas strávený při čtení mé práce a při konzultaci. V neposlední řadě také mé rodině a příteli za podporu, čtení práce a jejich připomínky.

Děkuji Aneta Blaháčková

V Olomouci dne 3. 4. 2011

Obsah

Úvod	6
1. Osobnost T. G. Masaryka	7
1.1. Charakteristika Masarykovy filozofie	7
1.2. Pojem sociální otázka	8
2. Karel Marx očima Masaryka	10
2.1. Marx a jeho postoj k materialismu, dialektika materialismu	10
2.2. Marxův socialismus, pohled očima „mladších marxistů“	11
3. Masarykův rozbor základních filozofických problémů marxismu	13
3.1. Ekonomické poměry	15
3.2. Počátek třídního boje	15
3.3. Původ křesťanství v ekonomických poměrech?	16
3.4. Individuální a kolektivní vědomí	17
3.5. Marxův antropomorfismus a vědecká historie	18
3.6. Komunismus	21
4. Kapitál a teorie nadhodnot	23
4.1. Masarykova kritika kapitálu	24
4.2. Dělnská práce	25
4.3. Kapitalismus	25
4.4. Obchod, zemědělství	26
5. Marxistická politika a její hlavní úskalí	27
5.1. Masarykův postoj k revoluci	28
5.2. Marxismus ve vztahu k ostatním vědám	28
6. Vybrané ohlasy	30
6.1. Masarykova „otázka sociální“ po stu letech (B. Blížkovský)	30
6.2. Masarykův zájem o socialismus a dělnické hnutí (Z. Šolle)	30
Závěr	32

Seznam použitých zdrojů	33
-------------------------------	----

Úvod

Když se ve společnosti začne mluvit o nejvýznamnějších osobnostech našeho národa, každému se určitě vybaví jméno Tomáš Garrigue Masaryk. Tato postava je v našich dějinách spojena hlavně s postem prvorepublikového prezidenta, univerzitního pedagoga a také sociologa a filozofa. Troufám si však tvrdit, že právě ona stránka filosofická je nejvíce opomenuta. A právě proto je hlavním cílem mé práce proniknout do Masarykovy filosofie. Konkrétně do oblasti sociální otázky a konfrontace Masaryka s Karlem Marxem.

Když se řekne Masaryk, filozof a sociolog - mnoho lidí si okamžitě vybaví jeho habilitační práce *Sebevražda*, možná také slavné dílo Karla Čapka *Hovory s T. G. Masarykem*. Jeho *Ideály humanitní* a vztah k náboženství. Málokdo ví, že Masaryk se zabýval Karlem Marxem a marxismem. A nestavěl se k této problematice vždy negativně. Snažil se jen objasnit, co ve své době, kdy Marx žil, opomenul, nevysvětlil, vynechal. Co Marxovi unikalo a jaké následky to mělo na lid a celou společnost. Masaryk například věděl, že Marxova změna společnosti pomocí násilné revoluce není akceptovatelná. Nikdo nedokáže nic změnit ze dne na den a okamžitě, ani v dnešní době ani v době minulé. A když, tak se většinou začne potýkat s větší katastrofou a problémy, než před kterými stál na počátku. Mnohem účinnější jsou kroky promyšlené, pozvolné a neukvapené. Proto Masaryk stavěl proti Marxově revoluci svoji reformaci. Masaryk také neviděl důvod, proč by neměli být dělníci vzděláváni a začleňováni do společnosti stejně jako ostatní obyvatelstvo. ...Tyto řádky byly jen nastíněním toho, čeho chci ve své práci přesvědčivě ukázat.

Budu vycházet nejen ze samotných děl Masaryka, které se týkají této problematiky, ale i z analýzy sekundární literatury. Ze sborníku příspěvků vydaných v Hodoníně, místě Masarykova muzea, ale také z rad a vědomostí poskytnutých od vedoucího mé práce.

Práce má pouze teoretickou část. Kapitola první se zabývá stručně Masarykovou osobností, konkrétní charakteristikou jeho filozofie a přiblížením pojmu sociální otázka. Ve druhé kapitole je pro pozdější snadnější konfrontaci zahrnut Karel Marx, avšak z pohledu Masaryka. V kapitole třetí jsou rozebrány základní filozofické problémy marxismu, včetně třídního boje a ekonomických poměrů. Čtvrtá a pátá kapitola je zaměřena již na konkrétní kritiku a v poslední šesté kapitole jsou shrnuty ohlasy na Masarykovu *Sociální otázku*, na samotné dílo a jeho filozofii.

1. Osobnost T. G. Masaryka

Tomáš Garrigue Masaryk byl českým politikem, pedagogem, sociologem a filozofem. Narodil se 7. března 1850 v Hodoníně, který byl tehdy součástí velké rakousko-uherské říše. Studium filozofie se začal věnovat na univerzitě ve Vídni. Navštěvoval přednášky Theodora Gomperze, který byl pozitivistickým filozofem, a také Franze Brentana, studoval evropské moderní myšlení. Roku 1882, spolu s rozdělením Karlovy univerzity na českou a německou, byl Masaryk jmenován profesorem filozofie na české větvi.

Především to však byl člověk, který nad věcmi přemýšlel, ať už šlo o politiku nebo o všední záležitosti. Ať už se jednalo o utváření republiky, jeho prezidentství, nebo šlo o setkávání a poznávání se s vlídnými lidmi, vždy stál o to, aby člověku porozuměl a pochopil ho. To lze nejlépe vystihnout citátem, který se objevuje v díle Hovory s T. G. M., „*Snad nic není pro politiku, ale i pro život tak důležité, jako poznávat lidi...*“¹ Tyto a další myšlenky se ve velké míře objevují v mnoha Masarykových dílech a nelze je přehlédnout.

1.1. Charakteristika Masarykovy filozofie

Masaryk byl lidmi chápán na pomezí vědy a politiky. Nedá se jednoznačně určit, ke které z těchto disciplín by se dal více zařadit. Třetí disciplínou, se kterou je spjat, je filozofie. Samotní filozofové ho však do svých řad nepřijali, vytýkali mu, že se příliš zabývá problémy všedních dnů.² „...opravdový filozof se má spíše inspirovat abstraktními pojmy a hvězdnou oblohou než dlažbou velkoměsta.“³ Obecně je jeho filozofie označována jako sokratovská. Pod tímto pojmem si představme nespočetné otázek o člověku, o smyslu životních cílů, o smyslu lidských dějin, o tazání se po vzdělání. Jan Patočka v jedné ze svých studií poznamenal: „*Masaryk byl často silnější právě v otázkách než v odpovědích. Byl to filozof, na kterého by mohl platit výrok francouzského filozofa vědy Gastona Bergela,*“⁴ že „*svět dnes potřebuje filozofy více než fyziky, protože mu spíše chybí moudrost než moc.*“⁵ Neméně důležité jsou i studie J. L. Fischera z roku 1930.⁶ Ty jsou spojeny s kritickým přístupem. J. L. Fischer mluví o neustálém bojovníkovi, který bojuje sám se sebou; jeho filozofii pak nazývá málo filozofickou stejně jako vědu málo vědeckou.⁷ Přesto se Masarykovu jménu i dílu dostalo uznání. Marxisté zastávají názor, že vůbec není nutné se k Masarykově filozofii

¹ ČAPEK, Karel. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. I. vydání. Praha: Česká expedice a RIOPRESS, 1992. s. 156

² Viz HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk, známý i neznámý*. I. vydání. Praha: Česká expedice a RIOPRES, 2005, s. 196

³ HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk, známý i neznámý*. I. vydání. Riopress a Česká expedice, 2005, s. 193

⁴ NOVÝ, Lubomír. *Filozof T. G. M.: Problémové skici*, I. vydání. Brno: Doplněk, 1994, s. 16.

⁵ NOVÝ, Lubomír. *Filozof T. G. M.: Problémové skici*, I. vydání. Brno: Doplněk, 1994, s. 16.

⁶ Viz NOVÝ, Lubomír. *Filozof T. G. M.: Problémové skici*, I. vydání. Brno: Doplněk, 1994, s. 111

⁷ Viz NOVÝ, Lubomír. *Filozof T. G. M.: Problémové skici*, I. vydání. Brno: Doplněk, 1994, s. 111-112

vracet. Masarykovi je vytýkáno hlavně to, že nedokázal vytvořit filozofický systém. On sám se však bránil tím, že nikdy neměl potřebu systém vytvářet. Snažil se filozofii „...*snést z nadoblačných výšin na zem.*“⁸ Vyhýbal se nesmyslným frázím a zastával přízeň pro fakta a srozumitelnost. Měl snahu zasvětit i dělníky a rolníky do této pro ně doposud nepoznané vědy. Ve filozofii nám jsou známé tři hlavní disciplíny. Metafyzika, noetika a logika. Hned ta první, metafyzika, která se dá chápat jako něco, co člověk nemůže postihnout smysly, byla pro Masaryka nejméně oblíbená. Ve své filozofii neuznával jednoznačnost, ať se jednalo o definice nebo odpovědi. On svojí filozofií žil. Dovolím si tvrdit, že nejenom filozofická, ale i ostatní díla T. G. Masaryka jsou nedílnou součástí obecných a kulturních dějin.

Po krátkém shrnutí názorů na jeho filozofii přejdeme k uvažování o tom, co si můžeme představit pod pojmem otázka sociální, co to vůbec znamená a jaký byl Masarykův postoj k marxismu.

1.2. Pojem sociální otázka

Sociální otázka není podle Masaryka záležitostí pouze českou, ale světovou. Zasahuje do problémů, které jsou společné všem „moderním společnostem.“ Hlavně pak problém sociální nerovnosti. Nouze chudých a majetek bohatých, neklid a nespokojenost. Role moci ve společnosti je chápána jako vztah demokracie ke kapitalismu a socialismu. V praxi lze tedy mluvit o socialismu v „našich poměrech“, o marxismu, tedy o sociální demokracii. Socialismus či socialistické hnutí musí být chápáno jako hnutí humanitní. Obsahem Masarykova socialismu je láska k bližnímu a požadavek důstojného a ekonomického zajištění každého člověka, lze tedy říct, že Masarykův socialismus je synonymem pro humanismus. Přijímá ho do té míry, do jaké se kryje s humanistickým programem. Jedním z požadavků tohoto směru je bratrství. „*Tak na základě humanitním, když se tato idea má ztělesnit hospodářsky a nemá být jen abstraktní, žádá se rovnost hospodářská – bratrství, to znamená komunism.*“⁹ Tento směr, tuto ideologii se marxisté snažili prosazovat a chápat jako zcela nový názor na svět. Prakticky jim šlo hlavně o nové uspořádání společnosti. Opět se objevují otázky, je-li možné mluvit v tomto případě o marxismu. Lidé pochybují, zda Marxův výklad a jeho názor na svět je zcela úplný. Masaryk však tvrdí, že o marxismu se v této situaci mluvit musí. Během času se tato idea mění a nabývá různých rozměrů. Masaryk vidí ve studiích marxismu určité znamení doby, sociální problém pojímá velmi široce. Postavení otázky

---

⁸ HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*, I. vydání. Riopress a Česká expedice. 2005. s.194

⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. 2. vydání. Praha: Melantrich, 1990, s. 13

sociální chápe jako nezbytné řešení reforem společnosti, naplňování národního programu, ale i naplňování ideálu humanitního.

Při svých bádáních dochází k závěru, že marxismus není pouze studium politické, filozofické či ekonomické. Obsahuje v sobě totiž i sociologii. Tu však Masaryk v Marxově pojetí odmítá. Svůj nesouhlas zdůvodňuje kritikou marxistického objektivismu. Pociťuje nedostatek noetické kritiky, což nazývá amoralismem.¹⁰

Tímto pojmem je označena Marxova představa o sociálně spravedlivé společnosti, která má řád a je výsledkem působení historických zákonitostí. To je pro Masaryka, který je zastáncem individuálního rozhodování v historii lidstva a dějin, názor nepřijatelný. Pojem amoralismus Masaryk převzal od Friedricha Nietzscheho, který je jeho tvůrcem. Proti amoralismu bychom mohli klást například starší socialistické morálky. V Čechách to byl vliv saint-simonistické školy. Snahou připoutat člověka k člověku a dosáhnout v lásce maximální podpory druhé osoby dosahovala toho, že místo pomoci druhé osobě člověk dělala ostatním naschvály a snažila se co nejvíce škodit. Sociální otázku chápe především jako mravní záležitost a spojuje ji i s problémy náboženskými. Revoluce znamenala pro Masaryka určitý projev nihilismu a titanismu. V nihilismu spatřuje filozofické stanovisko, které pouze popírá a odmítá, titanismus pokládá za charakteristický projev moderní krize. Revoluce je podle něj součástí soudobé krize, člověk tím vyjadřuje nesouhlas.

Je určitým projevem, odrazem vztahu mezi státem a stoupenci státu. Podle marxistů měla být revoluce určitým lékem na situaci v letech 1848. Masaryk však nebyl revoluci příliš nakloněn.¹¹

---

¹⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. 2. vydání. Praha: Melantrich, 1990, s. 14

¹¹ Viz DOKULIL, Miloš. *Masarykovské návraty*. Brno: Akademické nakladatelství CERM 2006, s. 112

2. Karel Marx očima Masaryka

Masaryk zastává názor, že Marx vystupuje jako hegelovec a také jako stoupenec Feuerbachův. Filozofie Marxe byla během jeho života ovlivněna mnoha lidmi. Nedá se proto jednoznačně vymezit, z koho vycházel a na kom je přesně jeho filozofie založena. Vždy však zůstával filozofem německým a stejně jako ostatní příslušníci německého národa, byl i Marx zaujat revolucí a radikalismem. Masarykovo myšlení je naopak umírněné. Kritizuje Marxovu revoluční myšlenku, kterou dnes nazýváme marxismem a která vedla ke vzniku revolučního hnutí v 19. století. Masaryk také uvádí, že Marx se stal komunistou a socialistou. Na rozdíl od Feuerbacha je Marx filozofem „in concreto“, je filozofem pouze ve svém oboru, konkrétně v ekonomice. Feuerbach zůstává vždy jen filozofem abstraktním, podobá se tak filozofům anglickým, kteří ekonomiku vždy spojovali s filozofií.

2.1. Marx a jeho postoj k materialismu, dialektika materialismu

Velkým přínosem byla pro Marxe dialektika Hegelova, prosazující sebevývoj absolutního pojmu, který prochází vývojem od věčnosti nezávisle na lidském myslícím mozku. Hegel se snažil postihnout veškerou realitu ve všech jejích proměnách.¹² Marx tuto ideologii přejímá, ale naplňuje ji protikladným obsahem, materialistickým nazíráním na svět. „...brali jsme pojmy své hlavy zase materialisticky za odlitky skutečných věcí...“¹³ Východiskem poznání je pro Marxe praxe, svět se stává pro člověka poznatelným. Za realistické poznání skutečnosti je zodpovědná ideální víra v opravdové a úplné splnutí ideje a reality, rozumu a skutečnosti.

Feurbachovy myšlenky ohledně materialismu Marx rozšiřuje na historický materialismus. Ten se stává pravou vědou o skutečném člověku, který se nachází ve společnosti a historii. „...našel obecné zákony pohybu, které se uplatňují v dějinách lidské společnosti.“¹⁴ Marx zkoumal historii a ideu historického materialismu. Základem je teze, že přírodní individualismus závisí na materiálních podmínkách určujících produkci.¹⁵ Marx i Engels však, jak zdůrazňuje Masaryk, „... místo toho, aby podrobili Feurbacha a celý noetický problém nové a důkladné kritice, spokojili se s tím, že bez vší kritiky domysleli Feuerbacha do konce; přijali materialismus cele a důsledně...“¹⁶ Masaryk spatřuje ve Feuerbachově materialismu toto: „Bez předmětu není člověk nic. Je lépe obejmout láskou předmět

¹² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 55

¹³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 55

¹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 65

¹⁵ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 65

¹⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 66

*sebenicotnější, nedůstojnější, než se uzavírat bez lásky ve své vlastní já...*¹⁷ Podle něj Feuerbachovo poznání kotví v lásce. Masaryk zároveň slučuje Marxův materialismus s pozitivismem, „pozitivistickým materialismem“.

Chce-li totiž člověk pochopit, co je marxismus, tedy i materialismus, musí se nejdříve snažit o to, aby pochopil pozitivismus. Za zakladatele pozitivismu je považován Comte, který rozlišuje statiku a dynamiku. Oba tyto momenty slučuje v jednom pojmu.¹⁸

Marx oproti němu uznává jen moment dynamický a obhajuje pozitivismus a historismus. Opět je zde vidět východisko z Hegela, ale je nutné zmínit, že pozitivismus Hegelův je jiného druhu než pozitivismus Comtův, „...je zde rozlišný pohled na smíření se skutečností...“¹⁹, „...Comte neuznává revoluci historicky danou, kdežto Hegel historicky danou pruskou soustavu vládní přijímá.“²⁰ Masaryk zde postrádá jasné a přesné vymezení a vysvětlení pojmů, které Marx používá. Na jedné straně uznává význam marxismu a komunismu, ale na straně druhé Marxův materialismus a komunismus odmítá. Důvodem je to, že Marxův materialismus považuje za vědecky nemožný názor na život. Marxův pozitivistický materialismus je pro něj racionalistický. Není v něm místo pro cit. „Marx vyteoretizoval z člověka cit, a tím vrhl přes palubu jako marnou ideologii etiku, s ní umění, skoro také filozofii, a vůbec všechny činnosti lidské – jen hospodaření našlo u něho milost.“²¹

2.2. Marxův socialismus, pohled očima „mladších marxistů“

Ani Marx ani Engels se nesnažili přesně rozlišovat jednotlivé sociální disciplíny. Základní nedostatek spatřuje Masaryk v nedostatečném začlenění pojmů v jednotlivých vědách. Marx ani Engels nebere na vědomí, že každý obor má vlastní metody. Vše mají smícháno v jedno, a proto, jak zdůrazňuje Masaryk, je jejich metoda nepřesná a příliš obecná. Hlavním oborem byla pro Marxe vždy ekonomika, kterou však stavěl hlavně na sociologickém základě. Nejasnosti Masaryk vysledoval již v Marxově díle Kapitál, knize adresované především dělníkům a dělnickému hnutí. „...úkolem spisu je odhalit ekonomický zákon pohybu moderní společnosti: může to být míněno ve smyslu abstraktní sociologie, ale také konkrétní historie...“²²

Nedostatek noetiky v základech marxismu začali poznávat a pociťovat také „mladší marxisté.“ Mezi ně můžeme zařadit Schmidta, Sterna, Plechanova a mnoho dalších.

---

¹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 88

¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 71

¹⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 72

²⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 72

²¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 90

²² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 81

„Plechanov se pokusil, vlastně proti Engelsovi, o rehabilitaci materialismu 18. století.“²³
„Stern lituje, že se historický materialismus obyčejně spojuje s materialismem, jak říká, přírodně filozofickým.“²⁴ Stern se snažil, aby se materialismus historicky spojoval s monismem.²⁵ Na základě těchto a mnoha dalších diskuzí, vydal Masaryk v prosinci roku 1897 článek o krizi marxismu, kde mnoho z těchto názorů shrnul, objasnil nebo vyvrátil.²⁶

---

²³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 91

²⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 91

²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 93

²⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 91

3. Masarykův rozbor základních filozofických problémů marxismu

Masaryk v marxismu odmítá ty teze, které nejsou slučitelné s jeho pojetím a chápáním socialismu. Masarykovi samotnému se zdá špatně zvolený už samotný název historický materialismus. Stejně jako ostatní stoupcí tohoto směru i on tvrdí, že mnohem lepší by bylo mluvit o „*materialismu ekonomickém, nebo ekonomicko-historickém*.“²⁷ Název „materialismus historický“ byl poprvé použit Engelsem.²⁸ Masaryk sám rozlišuje různé aspekty marxistického materialismu a zaujímá k nim různá stanoviska. „*Materialismus metafyzický a psychologický odmítám ... naprosto, ale materialismus historický tak naprosto neodmítám. Jsou v něm některé prvky docela správné a oprávněné*.“²⁹ Pro lepší návaznost a pochopení Masarykovy kritiky uvádím pár postřehů z Marxovy definice historického materialismu. „*Ve společenské výrobě svého živobytí lidé vcházejí v určité, nutné, na jejich vůli nezávislé poměry, poměry výrobní, odpovídající určitému stupni vývoje jejich hmotných sil výrobních. Z vývojových forem sil výrobních převracejí se tyto poměry v jejich pouta. Nastává pak období sociální revoluce...*“³⁰ Masarykovi se nelíbí formulace Marxových myšlenek, postrádá přesnost a jasnost. Pociťuje z Marxovy definice Feuerbachovu psychologii. Jasnější a přesnější definici uvádí Marx ve svém díle Kapitál. V tomto díle se zabývá prací, hlavně prací hospodářskou. „*Práce je především proces mezi člověkem a přírodou, jímž člověk svou výměnu látky s přírodou svým vlastním činem zprostředkuje, upravuje a kontroluje..., na konci procesu pracovního dostává se výsledek, jenž už existoval na jeho počátku v dělníkově představě...*“³¹

Marxovi jde hlavně o to, jak člověk pracuje, jaké využívá pracovní prostředky. Ty totiž nejsou jen určitým stupněm vývoje lidské síly, jsou také ukazatelem poměrů ve společnosti. Samotné technologie odhalují přímý výrobní proces života. Masaryk si klade otázku: „*Které hnací síly uvádí historii do pohybu a v pohybu ji udržují?*“³² Jednotnou odpověď nelze najít ani v jedné z definic. Na jedné straně je Marx spatřuje v dělbě práce, jindy ve způsobu výroby. Pro Masaryka tyto hnací síly neexistují. Vývoj společnosti si nelze vykládat bojem tříd. Dělnictvo, jak tvrdil Marx, není homogenní. Masaryk se zde odvolává na Kautského,

---

²⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 93

²⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 93

²⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 94

³⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 94

³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 97

³² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 99

marxistu, který poukázal na složitou skladbu dělnictva.³³ Masaryk také dodává, že bojem tříd nelze nic důležitého vysvětlit.

Celkově je Marxův materialismus soustavou složitých definic a výkladů; ani materialismus historický však není jednoduchý. Důležité je umět od historického materialismu oddělit a odlišit pozitivismus. Jak tvrdí Masaryk, „...*je historický materialismus v první řadě historismem pozitivistickým.*“³⁴ Marx ve své filozofii navazuje na Comtovy myšlenky, avšak mnohem radikálněji, odmítá ve své filozofii etiku. „...*filozofie není, než myšlenkovým fotografováním skutečného procesu světového.*“³⁵ Marx si představuje člověka jako stroj, popírá roli citu, ale i vědomí a individuální lidské zodpovědnosti. Jedinou schopností, kterou uznává, je schopnost poznávací. Má také obavy ze subjektivního poznávání a snaží se nalézt určité kritérium, které by ho tohoto subjektivismu zbavilo. „...*domnívá se, že je nachází v historii – ovšem v historii čistě objektivní.*“³⁶ Dějiny znamenají pro Marxe pouze část objektivního světového procesu. To je rozdíl oproti Masarykovi, uznávajícímu jednotlivce, kterého nelze pohltit společností v kolektivu, protože každý člověk má své individuální vědomí, uvědomělé jednání a je zodpovědný za své činy. Pro Marxe individuum znamená nic. Uznává pouze společnost a ekonomické poměry ve společnosti, které jsou ukazatelem. Musí však být hmatatelné.³⁷ Masaryk se staví kriticky proti tomuto názoru. Ekonomika nemůže ovlivňovat lidskou společnost a lidskou existenci, protože vše je závislé pouze na morálce, která je dána Bohem. Materialismus historický v Marxově podání je materialismem ekonomickým. Ve výsledcích práce spatřuje část přírody, důležité je pro něj pouze to, co se dá změřit, zvážit, ocenit. Tuto první část materialismu nazývá Masaryk částí pozitivistickou, druhou částí je pak část ideologická. Marx se opět snažil hledat a vycházet z Comta, ale zde se mu to nedaří.³⁸ Není totiž možné sloučit extrémní pozitivismus a objektivismus, jelikož člověk svět poznává a posuzuje ho. Náš světový názor musí být zároveň určitým soudem.³⁹

---

³³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 108-109

³⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 112

³⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 112

³⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 112

³⁷ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 113

³⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 113

³⁹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 113

3.1. Ekonomické poměry

Marx mluví o určitých ekonomických poměrech ve společnosti, které mají hrát určující roli, ale nikde sám nepodává přesnější vysvětlení, jakým způsobem vznikají, zanikají, jak působí. Ekonomické poměry jsou někdy nazývány poměry výrobními, směnou, nebo poměry hospodářskými. Poslední zmíněný název však působí příliš mnohoznačně, a proto nebývá často užíván. Ve společnosti se výrobní poměry jeví jako poměry majetkové. Nezáleží tak zcela na názvu, důležité je, že poměry neovlivňují historický vývoj společnosti tak, jak si myslel Marx.⁴⁰ Socialismus je dnes v každém koutě Evropy zcela jiný. Příčinou jsou zvláštní zákony socialismu, které působí nezávisle na hospodářských poměrech.

Marx klade hlavní důraz na praxi. Tu chápe jen politicky a revolučně. Praxe je však postavena na určité teorii, která se praxí znovu a znovu zdokonaluje. V dnešní době pomocí praxe dosáhneme určitých cílů, není to už jen náhodný pokus, zda se nám to podaří, nebo ne. Toto jednoznačně platí o praxi hospodářské, proto Masaryk prvotní definici Marxova historického materialismu popírá a dodává, že výrobní poměry nejsou nezávislé na vůli lidí.

3.2. Počátek třídního boje

Úsilí Marxe a Engelse o to, aby byl historický materialismus hlavně směrem vědeckým, má svůj logický základ.⁴¹ Historie, sama o sobě, musí být přesná, neměnitelná. Musí odhalovat zákony historického plynutí. Má podávat také příčinný výklad. Splňuje-li tyto fakty, stává se vědeckou. Měla by se také zabývat studiem souvislostí nejen historických příčin, ale i účinků. Masaryk zdůrazňuje, že téměř celý vědecký vývoj lze spatřit ve vývoji hospodářském, který je příčinnou vývoje ideologického. Historie vědecká je tedy označením pro historii boje třídního.⁴² Tady Masaryk s Marxovým výkladem vědeckosti souhlasil. Rozpor však nastal v tom, co vůbec má být tím „historickým obsahem“.

Prvním problémem je zařazení historie. Pro Masaryka je historie vědou patřící do konkrétních oborů. Marx, stejně jako nerozlišoval mezi konkrétními a abstraktními obory, nebyl také schopen zařadit právě historii.⁴³ Nemůžeme tedy formulovat závěry o metodě historické. Zdůvodněno Masarykem: „*Jakmile není přesněji ustanoven celý vědní obor, nemůže být jasnosti ani o metodě.*“⁴⁴ Historie opravdu vědecká musí, kromě výše zmíněných zásad, splňovat ještě dvě základní věci. Má se držet přísné zkušenosti a má být pouze

⁴⁰ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 115

⁴¹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 123

⁴² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 123

⁴³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 124

⁴⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 124

realistická. Konstatovat pouze holá fakta. Nelze udělat výčet jednotlivých událostí či dat bez konkrétních souvislostí. Protože jenom z úplného výkladu můžeme pochopit, jaký přínos měla historie pro jednotlivce a společnost. „*Historie má být budována na základě sociologickém a filozofickém.*“⁴⁵ Kde můžeme hledat právě tento základ u Marxe? Historii má postavenou na materialismu. To však vědecky přijmout nelze. Materialismus není pro historika dostatečně uspokojivou psychologií. A bez psychologie nelze provést správný výklad historických faktů.⁴⁶ Masaryk proti Marxově historismu a evolucionismu stavěl realismus. Marx ve svém historismu uznává pouze filozofii dějin, bez ohledu na filozofii společnosti. Filozofie společnosti však přesně odpovídá filozofii dějin. „...*bez přesnějšího vyšetření toho, co společnost vlastně společností dělá,*“⁴⁷ se historismus jeví jako empirismus jednotlivých faktů. Pro Masaryka měl být historik odborníkem. Člověkem, který bude vzděláván mimo své vědy také filozoficky a sociologicky. Zároveň musí také být specialistou ve svém oboru. Jen takto, bude-li dost takových odborníků, bude možné studovat historii.

Je nutné chápat, že to, co bylo v minulosti, neznamená, že to zároveň bylo správné. Marx a Engels si libovali ve studiu a líčení dob komunismu. Znamená to však, že když komunismus byl, je zároveň správný a má znovu nastat? Je pravdou, že z minulosti člověk vybírá to lepší a to dobré, co bylo, a směřuje to k budoucnosti. „*Hegel právě shledával všechno skutečné velmi rozumným.*“⁴⁸ Tím popřel jakoukoliv možnost dostat se do sporu. Tento princip zastával i Marx.⁴⁹

3.3.Původ křesťanství v ekonomických poměrech?

Zamyslíme-li se nad Marxovým tvrzením a jeho historickým (ekonomickým) materialismem, mohli bychom tvrdit, že veškerá ideologie má svůj původ v poměrech hospodářských. Masaryk však kritizuje nedostatek důkazů a zmiňuje, že v pracích Marxe nenalezneme víc než tvrzení, holý fakt o tom, že historický materialismus platí.⁵⁰ Ukázáno na příkladu. V náboženství, politice a ve všech ideologiích nalezneme ekonomickou základnu. Je zcela logické, že církve, kláštery i duchovní mají co činit s ekonomikou. Vzniká tady určitý vztah. Jde jen o to, aby byl určen přesněji. To, že u Marxe ani Engelse nenalezneme žádný konkrétní důkaz, je dáno tím, že ideologii nelze vyložit jen z hospodářských poměrů.⁵¹ Tímto

---

⁴⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 125

⁴⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 125

⁴⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 126

⁴⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 129

⁴⁹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 129

⁵⁰ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 130

⁵¹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 130

Masarykovým tvrzením je možné vysvětlit, proč Marx mluví o poměrech ekonomických tak neurčitě, okrajově, obrazně. Ekonomické poměry však netvoří jedince a společnost. Naopak, lidé jsou ti, kteří tyto poměry tvoří. Ideologie je často brána jako určitý ukazatel, reflex ekonomických poměrů. Tyto výrazy však musíme brát pouze jako pojmy, které nemohou důkladnější analýze odolat. Masaryk vyzdvihuje, že při studiu Marxových teorií a definic marxistů zjistíme, že ekonomický materialismus se nám redukuje, zmenšuje.⁵² Nakonec se pak stane jen označením pro jednotlivé ekonomické období. Objasnění nám podává na příkladech. Jako jeden z nich je zmíněn vztah křesťanství k ekonomickým poměrům.

To, že křesťanství vzniklo z proletářství a že jeho význam je pouze ekonomický, zastával už Engels. Nalézal tu dokonce podobu s moderním dělnickým hnutím a nazýval křesťanství „socialismem“. Ježíše a veškeré první šířitele křesťanství označuje za moderní proletáře. Zádrhelem je tady to, v čem Engels vidí původ křesťanství. Údajně vzniklo u potlačovaných dělníků a otroků. Toto tvrzení nemůže brát žádný člověk vážně, tak jako to nečinil ani Masaryk.⁵³ Stačilo, aby si tenkrát Engels přečetl Bibli. Křesťanství, stejně jako každé jiné náboženství, má svoji historii. Všechna dogmata nelze vysvětlit ekonomicky. Veškerý vztah člověka k Bohu a celkový náboženský cit nelze skrýt za tzv. „masku“ ekonomických poměrů.

Engels měl pravdu v několika věcech. Proletářství je spojeno určitým vztahem s náboženstvím. Je svým způsobem hnutím náboženským. Zavádějící může být slovo komunismus. Objevují se zde tendence spatřovat právě počátky tohoto marxistického komunismu v našich zemích.⁵⁴ Konkrétně v reformaci, která měla za úkol být hlavně hnutím mravním a náboženským. U vyšších vrstev nemůžeme tvrdit, že by jim nešlo o vlastní obohacení. Hlavním cílem reformátorů však bylo napravení. Celý vývoj reformace, ovlivněn mj. mnoha historickými mezníky, se hospodářsky pochopit nedá. Marx i Engels v tom spatřovali opět pouze hnutí moderní buržoazie. I když nikdy nedokázal ani jeden z nich dát prokazatelný důkaz, že ekonomické poměry tvoří veškerý sociální život.

3.4. Individuální a kolektivní vědomí

V učení Karla Marxe je chápán smysl života člověka a jeho historie v hospodárnosti. Své učení se nesnaží, jak už je u Marxe zvykem, dokázat. Marx a marxisté se oproti Masarykovi zastávají společnosti oproti jedinci. A proto i vědomí jednotlivce podřizuje vědomí společnosti. Zatímco Masaryk stavěl vždy do popředí vědomí individua a jednotlivce.

---

⁵² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 133

⁵³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 13

⁵⁴ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 134

Vědomí kolektivní tvoří svou vzájemností společný duševní stav, který se pak projevuje jako veřejné mínění, duch času.

U kolektivního vědomí spatřujeme i stránku historickou. Do jaké míry však je vědomí podmíněno právě historicky? Vědomí prochází několika po sobě jdoucími stadii. Nejdůležitější je „*starší stadium mytické a pozdější pozitivní, přírodovědecké*“⁵⁵ To, jak probíhá vývoj pozdějšího stadia ze stadia předchozího, spatřujeme v absolutním duchu hegelovského panteismu. Podstatou je snaha překonat iluzi individuálního vědomí, hlavně iluzi smyslů, pomocí rozumu.⁵⁶

Ten je převeden do vědomí společného, historického. Vědomí jedince je pouhou iluzí. Vědomí je ve skutečnosti masové, dějinné. Jednotlivec své jednání a chování podřizuje společnosti, protože v ní žije a je společností ovlivněn. Marx si uvědomil, že každé myšlení je kritikou a snahou překonat iluze. Někteří vidí původ, stejně jako Marx, v rozumu, jiní ve smyslech.

3.5. Marxův antropomorfismus a vědecká historie

Marx uznával Feuerbachovo i Comtovo učení o antropomorfismu, což znamená prohlášení veškeré ideologie za bezcennou a nereálnou. Neuvědomuje si však, že veškerý hospodářský vývoj sám považuje za mytickou prehistorii lidstva. To znamená, že dosavadní hospodářství je stejně tak antropomorfní jako ideologie. To je tedy další věc, ve které si Marx sám protiřečí.

O historii vědecké a jejích podmínkách, které Marx požadoval, již bylo zmíněno v předchozím textu. Jaké bylo tedy zdůvodnění vědeckosti ekonomickým materialismem? Historie a popis historie jako vědy se v průběhu minulého a předminulého století značně měnil. V 19. století nešlo už jen o politiku nebo o války. Šlo o stanovení zákonů, které řídí společnost a její vývoj. Člověku už bohužel nestačí vědění historie a událostí, nespokojí se s poznáním minulosti. Jeho myšlení mu už automaticky tvoří budoucnost. U Marxe se setkáváme s názorem, že společnost si potřebu změny a přetvoření uvědomuje sama, a to už v 19. století. V této době dochází k častějším historickým převratům. Každým převratem pak vzniká vědomí nové doby. Jasně vzniká nejprve v náboženství, kde je převrat způsoben reformací. Sociální a hospodářské poměry, které přišly potom, jako např. světová revoluce, toto vědomí jenom rozšířily. Socialismus pak byl už jen projevem. Jeho vznik poukázal na

---

⁵⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 178

⁵⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 178

nedokonalost společnosti. Marxův socialismus se vyvíjel na základě sociologickém. Sociologie byla pochopitelně spojována s ekonomikou.

Po předchozích spíše metodologických částech Marxovy filozofie bych se dále pokusila rozebrat Marxův vývoj a organizaci společnosti. A náležitou Masarykovu kritiku.

Všechno by mělo vycházet z Marxovy původní myšlenky nebo tvrzení, čímž je shoda mezi historií a přírodou.⁵⁷ Je tu však hlavní rozdíl mezi vývojem lidstva a přírody. Tímto rozdílem je působení sil. V přírodě se vše děje náhodně, slepě. Zatímco ve společnosti je vývoj dán lidmi. Lidé vždy usilují o změnu, jednají s rozvahou, pracují za určitým účelem. Nic se neděje neúmyslně, bez chtěného cíle. Přesto je však vývoj společnosti ovládán všeobecnými náhodami. Každý jednatel má pochopitelně své jednání, svoje cíle, svou vůli. Co se pak stane, setká-li se tato vůle s vůlí jiného člověka? Dojde ke zkřížení a vývoj společnosti se přiblíží nevědomě plynoucímu vývoji přírody. Lidé si svoji historii tvoří sami, což je pochopitelné. Historie je výsledkem střetu náhodných jednání a vůlí a jejich působení na vnější svět.

Engels tvrdil, že vůle je výsledkem vášně. Zde se opět setkáváme s otázkou, co určuje vášně. Vášně je určena působením vnějších předmětů, střetů, náhodných jednání. Může být dána také osobní nenávisť či rozdílnými postoji.⁵⁸

Vůle každého z nás mají nakonec ve výsledku zcela jiný, opačný závěr než chtěný. Má-li člověk nepřátele, kteří mu ublížili a způsobili mu utrpení, snaží se, aby je spousta dalších lidí neměla ráda za to, co mu udělali. Výsledkem je, že tím, že se člověk snaží ostatní poštvat proti nim, docílí toho, že nakonec zůstane bez přátel.

Marxův materialismus si vykládal historii podle určitých pohnutek činů. Mluvíme o ženoucích silách. Poznání těchto sil bylo v minulosti nemožné, jelikož byly skryté, pohlcované účinkem jednání.

Roku 1815 se začalo v Anglii dostávat na „povrch“, že veškerý politický boj o panství byl pouze mezi dvěma třídami – aristokracií a buržoazií. O 15 let později se začalo mluvit i o třetí třídě, proletariátu.⁵⁹

Vznik těchto tříd, jako je buržoazie a proletariát, je dán příčinami jasně ekonomickými. Přejdem od řemesla k manufaktuře, od manufaktury k průmyslu. Je tedy jasné, že v boji mezi těmito třídami jde pouze o boj ekonomický. Politická moc je pouze prostředek, z čehož plyne, že veškeré politické boje jsou boji třídními a točí se kolem ekonomiky. To, že existují

---

⁵⁷ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 157

⁵⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 158

⁵⁹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 159

pouze dvě třídy, a snaha Marxe nebo Engelse to dokázat, neodpovídá absolutně skutečnosti. Není možné, aby celý střední stav absolutně zmizel, vezmeme-li v úvahu, kolik dnes existuje zaměstnání, náboženských, kulturních, školských organizací. Celá společnost nemůže být vysvětlena pouze jako ekonomický boj mezi „bohatými“ a „chudými“.

Pojmy proletariát a buržoazie Marx jasně neformuloval. Zpočátku pokládá proletariát za pasivní prvek, za srdce, naproti tomu filozofy za prvek aktivní, hlavu. V díle *Kapitál* stojí proti kapitalistům „proletářstvo“ jednotné a jediné. Je však možné označit všechny „nekapitalisty“ za proletáře? Můžeme ztotožnit dělníka s proletářem?⁶⁰

Vezmeme-li dělnictvo jako celek, vidíme, jak se dále rozpadá na skupiny, které jsou utvářeny podle zájmů. Rozdíl je také mezi vzdělaným dělníkem, jako je strojník v továrně, a zemědělským rolníkem na poli za domem. Rozrůzněnost historie tedy v průběhu vývoje roste. „*V Německu, ve Francii, u nás v Čechách a v Rakousku dělnictvo se velmi silně rozděluje národnostně.*“⁶¹ Tyto rozdíly jsou určitou taktikou navenek maskovanou, i když ve skutečnosti působí velmi silně.

Co se týče konkrétně pojmu buržoazie, o měšťanské třídě se mluví už dávno před Marxem. Název buržoazie pak byla jen tzv. „nálepka“ francouzských socialistů a historiků.⁶² Tato třída je nejednotná, s rozmanitými, nestejnými zájmy. Hlavní funkcí obou těchto tříd je boj. Je to forma politického boje, jehož význam je hlavně ekonomický. V životě se setkáváme s různými typy dalších bojů (církvní, národnostní...). Tento boj však není možné redukovat a omezovat pouze na ekonomické třídy. Vedle boje třídního se setkáváme s bojem individuů. Vzpomeňme na Marxovo přijetí darwinismu. Pak bojem individua je boj o život. Existuje však mezi těmito boji určitý vztah? Když se pokusíme dát do rovnosti darwinovský boj o život s hospodářským bojem konkurenčním, dojdeme k závěru, že obrovský třídní boj nesjednotíme s bojem osobním. Marx zpočátku zastával názor třídního boje jako hybatele historie. Později tento názor opouští a tvrdí, že třídní boj je započat vznikem civilizace a v komunistické společnosti opět přestane. Masaryk se k tomu staví odlišně.

Vzájemný poměr lidí je ovlivněn rozumem. Lidé nejen v minulosti, ale i v současné společnosti přemýšlejí. Dělník si je stoprocentně vědom, že se svým nadřízeným má stejné zájmy. I když si proti zaměstnavateli hájí svůj prospěch.⁶³

---

⁶⁰ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 161

⁶¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 161

⁶² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 162

⁶³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 165

Významné je ve vývoji i to, že člověk není v neustálém boji se všemi, nezávodí s ostatními, ale vyvíjí se samostatně. Sám ze sebe. Masaryk nezastává názor, že neexistuje třídního boj. Zdůrazňuje jen, že společnost není utvářena pouze tímto. Připouští i existenci jiných prostředků, které se na tvorbě společnosti podílejí.

3.6. Komunismus

V Marxově komunismu se nebere ohled na vědomí jednotlivců i přesto, že tato věc je neméně důležitá než stránka hospodářská. Znamená to, že historie a celá společnost jsou podle Marxe nositelkami práva a subjektem pravdy.⁶⁴ Východiskem pro toto tvrzení má být člověk. Ten je už od nepaměti tvorem společenským. Svoje názory a svoji moc může uplatnit právě ve společnosti. Jen ve společnosti se tedy může přirozeně vyvíjet. Proto se jeho moc zkoumá a měří s porovnáním se společností, nikoliv jednotlivci. Nenávist k jednotlivci vyjadřuje ve svém díle například i neuznáním individuí jako tvůrců technických vynálezů.

Není ovšem společnosti bez individuí a není individua bez společnosti. Někdy však nastává problém, jak tyto pojmy přesně odlišit. K určení nepostačí v tomto případě sociologie, nýbrž politická praxe. Marx a Engels tyto pojmy neodlišili, potlačili individuum. Masaryk tento komunismus nepovažuje za platný, oprávněný. Při studiu společnosti přece nelze jen tak vynechat jednotlivce. Při studiu si musíme představovat jednotlivá individua živě, mít tento kolektiv jasně před očima. Pochopitelně nelze studovat kolektiv školy bez vědomí a představy jednotlivých tříd a žáků v těchto třídách. Není možné dělat ze společnosti jednu osobu. Masaryk ve svém pojetí společnosti uznává všechny možné vlivy, jak dobré, tak špatné, panují zde všechny síly. Bez výjimky panovačnosti.

V obecném komunismu by měl být při každém rozhodování jednotný názor a rozum celé masy či kolektivu ve shodě. To vede k tomu, že i v socialistických politických stranách se politici bojí sami vystupovat se svým názorem, bojí se odpovědnosti. Veškeré své názory prezentují jako rozhodnutí strany, masy.

V komunismu se usilovalo o organizaci velkých mas. Moc, včetně moci politické, by neměla být slepá. To je ovšem nesmírně obtížné. Z minulosti zůstává uchován v marxismu princip většiny bez záruky pravdy.⁶⁵ Problémem tedy je, jak uplatnit v tomto principu majority vzdělání jednotlivců, minority. Jak nadaným vzdělaným individuím zaručit, že jejich mínění nebo názory budou mít vliv na názory mas, včetně oboru, jakým je politika. To může

---

⁶⁴ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 170

⁶⁵ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 177

nastat, až nebude existovat nerovnost a zavládne zdravý zájem ve všech otázkách týkajících se společnosti.⁶⁶

Masaryk tomu nevěří. Jednotlivci měli od nepaměti vliv ve všech oborech, včetně politiky. Tento vliv je však zkreslován společností, pohlcen masou. Při dosažení úspěchu si lidé vždy všímají jen masy a vůdců viditelných navenek. To, že uvnitř mnohdy marně a často působí nevýznamní jednotlivci, kteří svého úspěchu dosáhnou až po mnoha nezdařilých pokusech, už nevidí. Příkladem je revoluce, která v případě úspěchu přináší veliký rozruch. Revoluce však ve výsledku nejsou ničím jiným než skončováním započatého procesu, který byl podnícen kritickým jednotlivci.

„Masy, ať už hospodářské, národní, politické, intelektuální, náboženské a tak dále, jsou vždycky mocí velikou a prakticky často rozhodující; ale vedle nich, v nich rozhodují zase ve všech oblastech individua, a nad individui zase rozhoduje kritika...“⁶⁷

---

⁶⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 175

⁶⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha:Masarykův ústav AV ČR, 2000 s. 177

4. Kapitál a teorie nadhodnot

Co vlastně Marx skrývá pod tímto pojmem? Pro podnikatele, investory a národní hospodáře je kapitálem míněn každý výrobní prostředek, který má nějakou hodnotu, jak užitečnou, tak směnnou. Tyto statky ve společnosti jsou něčím zvláštním, lidé je mezi sebou mění, a tak se statky stávají zbožím.

S Marxem se toto slovo pojí nejen kvůli názvu jeho díla, ale samotný Marx mluví také o kapitálu podnikatelském.⁶⁸ Hlavně o penězích podnikatelských, ze kterých člověk získává peníze nové. Podle Marxe byly peníze v tehdejší společnosti důležitou věcí. Jako příklad tvrdil o sobě, že je ošklivý, ale má možnost si koupit nejkrásnější ženu. Není tedy ošklivý, protože účinek ošklivosti je zničen penězi. Peníze jsou statkem všeobecným a jsou měřítkem všech věcí.

Mluvíme tedy o směně věcí. Hodnota směny má však úplně jinou hodnotu než hodnota užitečná. Užitečná věc zároveň nemusí být věcí směnnou, když si člověk tuto věc vyrobí sám pro sebe. Jak je možné, že se například dvě odlišné věci dají směnit? Mají spolu dvě odlišné věci, jako jsou např. obilí a železo, něco společného? Mají. Lidskou práci. Práce má individuální hodnotu, je to čas, který výrobce vynaložil na vytvoření výrobku, zboží.

Čím kratší čas člověk stráví výrobou, tím nižší je pak hodnota zboží. Můžeme také mluvit o nadhodnotě zboží, což je zisk. Nadhodnota vzniká tehdy, jestliže se zboží dokáže samo množit. Rozmnožujícím se zbožím je práce sama, kdy dělník může například prodávat svou pracovní sílu, pokud je ovšem svobodný a není na nikom závislý, nebo nemůže-li své síly užít sám, protože nemá prostředky potřebné k výrobě. Když je, jednoduše řečeno, proletářem. Kapitalista pak proletáře platí, což znamená, že ho vykořisťuje tím, že si kupuje jeho pracovní sílu.⁶⁹

Dělník za svoji vykonanou práci dostává pochopitelně odměnu, dostává mzdu. Tím, že mzdou jsou peníze, dochází k zastírání pravého stavu věci. Dělník neví, kolik práce musí vynaložit, aby uživil sebe a svou rodinu, a stejně tak neví, kolik práce je tzv. nadprací v nadčase pro kapitalistu. Kapitalista je pánem práce, ale práce cizí. Veškeré úsilí kapitalistů směřovalo ke zkrácení dělníkovy pracovní doby. Docházelo tak ke snižování mzdy. Navíc za strojovou práci dělníci zaostávali, jak duševně, tak fyzicky. Nepotřebovali u práce přemýšlet, všechno dělali mechanicky, až se sami začali strojům podobat.

---

⁶⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 213

⁶⁹ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 217

4.1. Masarykova kritika kapitálu

Masaryk tvrdí, že hodnotu zboží nemůžeme posuzovat pouze podle toho, jaká práce na ni byla vynaložena. Zkušeností člověk zjistí, že cena výrobku je stejně jako zisk určena výlohami kapitálovými. Práce přeměňuje například přírodniny a různé věci. Musíme se však tázat, zda bude tato přeměna někým uznána jako užitečná a bude-li se někomu líbit. Teprve tím pro Masaryka vzniká hodnota. Různé druhy zboží se stejně dlouho vynaloženou prací mají odlišnou hodnotu podle toho, kolik kapitálu bylo použito. Marx tvrdí, že zboží musí být prodáno za jakoukoliv cenu, která však nebude menší než cena výrobní. Masaryk mu vyčítá, že absolutně nebere v úvahu poptávku po zboží, možnost existence konkurence.

Marx se snaží ve svém Kapitálu podat ekonomiku jako vědu, chce odhalit zákony ekonomického pohybu společnosti. Masaryk si stěžuje na nesprávnost, neurčitost tohoto Marxova učení. Vše, co bylo Marxovi vyčteno v jeho filozofických základech, najdeme také v jeho ekonomické nauce. K nepochopení se pro Masaryka jeví také to, proč je Marxova pozornost neustále směřována jen k výrobě.⁷⁰ Proč to však takto je? „*Po tom se v Marxově světovárně neptají, neboť taková všetečnost vyrušuje imanentní zákony kapitalistické výroby.*“⁷¹

V Marxově pojetí nenalezneme rozdíl mezi prací fyzickou a prací duševní. Automaticky tyto dva typy prací spojuje.⁷² Protože „*člověk nemůže působit na přírodu bez činnosti svých vlastních svalů pod kontrolou svého vlastního mozku*“.⁷³ Když budeme mluvit o práci duševní, Marx si neuvědomuje důležitost této práce, stejně jako je absolutně nepřijatelný názor, že dělníci nemyslí a veškerou svoji práci vykonávají pouze mechanicky, automaticky. Práce duševní se určitě v dnešní době nestává prací méně důležitou. Jen si vzpomeňme na vědce, badatele, na různé výzkumy. A nemusíme chodit ani tak daleko, stačí si vzít podnikatele nebo obchodníky – i oni musí ve své práci myslet, než začnou konat práci fyzickou. Marx ovšem vidí pouze výsledek, konečnou část, závěr.⁷⁴ Tím je hotový výrobek. Marx uvádí, že stroje dělají z dělníků samotných také stroje. Mohl by však dělník obsluhovat stroj, aniž by mu rozuměl? Navíc všechno se neustále zdokonaluje a stroje stejně tak. Proto jsou dělníci neustále podněcováni k učení se novým věcem.

---

⁷⁰ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 235

⁷¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 235

⁷² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 241

⁷³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 241

⁷⁴ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 241

Moderní stroje působí nejen na dělníky; například železnice vychovávají jistě svým exaktním dodržováním času nejen svůj personál, nýbrž všechny cestující a obyvatelstvo vůbec, a toto vychování je, notabene, hospodářsky užitečné.⁷⁵

Určitě je málo přínosné srovnávat profesora a dělníka, nebo práci rolníka s prací advokáta. To je absolutně neadekvátní. Je snad práce advokáta méně cenná než práce rolníka? Mnohé výše postavené a lépe placené práce jsou často mnohem více mechanické než práce rolníků, zemědělců či dělníků. A nevyžadují skutečné myšlení. Hlavním rozdílem je nejspíše délka studia, počet nasbíraných ohodnocení a počet utracených peněz. Masaryk se snaží vyvrátit Marxův názor na to, že práce se dá rozlišovat jen podle kvantity. Práce se dá měřit časem, dobou trvání. To je však velice nepřesné. Tyto faktory sice slouží k odměření náležité mzdy nejen dělníkům, ale jsou pouze přibližné.⁷⁶

4.2. Dělbba práce

Veškerou práci viděl Marx jako celek. Je tedy pochopitelné, že jeho pohled na dělbu práce nebyl zrovna přívětivý. A v komunistické společnosti ji neuznával. Základní rozdělení práce je na práci společenskou a práci manufakturní. Na rozdíl od práce společenské, která vzniká už s původem lidstva, je práce manufakturní typická pro kapitalismus. Dalším rozdílem je závislost na výrobních prostředcích. V prvním případě závislost neexistuje, prostředky jsou rozptýleny mezi výrobci. V případě druhém jsou prostředky koncentrovány v rukou kapitalisty, který je zároveň nejvyšší autoritou.

Dělba práce je i dělbou člověka samého. Dělník se vlivem kapitalismu stále mění, z jednoho odvětví výroby přechází do dalšího atd. Co se Masarykovi nelíbí, je pouhé rozdělení práce na společenskou a manufakturní. Absolutně jsou zde přehlíženy vlohy a nadání každého člověka. Marx nevidí, že v dělbě práce je právě nadání a jednotlivé vlohy jedinců. Masaryk požadoval dělbu práce a specializaci za nutné a upozorňoval i na význam podnikatelů pro hospodářství. Jsou podporováni, zdokonalují se a sílí. Masaryk považoval dělbu práce za nutnou.⁷⁷

4.3. Kapitalismus

Kapitalismus byl pro Marxe hospodářskou soustavou vykořisťovací, kterou Marx pojímal jako jednu skupinu vykořisťovatelů, což není podle Masaryka správné. Těch

---

⁷⁵ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 242

⁷⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 244

⁷⁷ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I*. 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 246

„hodných kapitalistů“ bylo podle Masaryka mnohem více, než byl Marx schopen připustit.⁷⁸ Pravdou ovšem zůstává, že počet těch kapitalistů, kteří nebyli společnosti přínosní, ale spíše naopak škodní, bylo v té době mnoho. Marx vidí v kapitalistech pouze držitele výrobních prostředků. Neuvědomuje si, že právě kapitalisté jsou ti, kteří dávají dělníkům práci, za niž dostávají mzdu. Je-li kapitalismus pouze vykořisťovatelem, potom je možné souhlasit s Marxem, který kapitalismus označuje za viníka bídy. Masaryk však říká, že nemůžeme všechno zlo vyvozovat pouze z kapitalismu. Veškerá bída totiž pochází pouze a jen z lidské slabosti. Ze slabosti mravní a rozumové.

4.4. Obchod, zemědělství

Obchod není pouze prostředkem, pomocí něhož bychom mohli získávat nové a nové peníze. Jde o výměnu nebo záměnu věcí, které lidé vlastní. „*Obchodem hodnota nevzniká.*“⁷⁹ Marx se k obchodu, směně a obchodování stavěl pohrdavě, odpudivě. Masaryk si to však vysvětluje tím, že Marx ve veškerém obchodu viděl mnoho pozůstatků lichvy. Jelikož je touto nechutí pohlcen, není schopen vnímat to, že obchodník není pouze prodavač, ale i podnikatel. A hlavně tedy poctivý pracant, který se „nefláká,“ ale každé ráno a každý den vstává do zaměstnání. To však neplatí jen o kupcích a obchodnících, také by se to dalo aplikovat na další zaměstnání. Pravdou je, že nejen advokáti, ale i ostatní úředníci stávají se obchodníky čím dál tím více, jelikož si nechávají za své služby platit.

Na zemědělství měl průmysl působit podle Marxe nejrevolučněji. Malí sedláci a rolníci přišli o svá pole. Stejně jako následky kapitalismu ve městech je možné sledovat tyto pozůstatky i na venkově.⁸⁰ Nezadržitelně prý také stoupá pozemková renta.⁸¹ Opak je pravdou. Marx vůbec neviděl nebo nechtěl vidět to, že malorolnictvo nemizí, nýbrž se stále rozmnožuje. Stejně jako pozemková renta nestoupala, ale klesala.

---

⁷⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 255

⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 264

⁸⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 266

⁸¹ Pozemková renta = cena placená za užívání půdy. Velikost renty je dána úrodností půdy a polohou. Renta se pochopitelně může měnit v průběhu roku v závislosti na úrodnosti. *Pozemková renta* [online]. sds.cz, [citováno 20. února 2011] <http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/efr44/efr44_04.htm>

5. Marxistická politika a její hlavní úskalí

První počátky Marxovy myšlenky revolučnosti jsou spojené s jeho členstvím v revolučních tajných spolcích. Od této doby Marx preferuje heslo: „REVOLUCE PRAKTICKÁ“. Roku 1848 je revoluční terorismus doporučován Marxem jako jediný a nejjednodušší revoluční prostředek.⁸²

Myšlenka revoluce není však původně Marxovou myšlenkou a původ nemá ani v hospodářských poměrech, nýbrž ve filozofii. Konkrétně je vyvozena z Feurbachovy filozofie náboženství.

Marxe samotného nezastavil ani neúspěch revoluce v letech 1848 – 1849. Na revoluci čekal a stále ji předpovídal. Evropskou revoluci očekával, a snad proto došlo k přeměnění hesla: „Revoluce je mrtva! Ať žije revoluce.“⁸³

Takto by výčet jednotlivých roků mohl pokračovat a postoj Marxe by se neměnil. Určitý obrat nastal až s vydáním III. svazku Kapitálu. Určité změny rok před svojí smrtí vyslovuje také Engels. Vrátime-li se k revolučnímu roku 1848, Engels přiznává, „že stejně jako Marx po roce 1848 žil v ilusi, když očekával hospodářskou krizi světovou a tím revoluci sociální...“⁸⁴ Historický vývoj se však k této „ilusí“ postavil jinak.

Od roku 1848 docházelo v celé Evropě k určitým hospodářským změnám. Mocnosti jako Francie, Rakousko, Polsko, Německo se staly zeměmi průmyslu. Došlo ke vzniku velkopřemyslového proletariátu. To bylo impulsem k rozšíření boje mezi oběma třídami. V letech 1866 pak dělníci využili zavedeného všeobecného hlasovacího práva a stali se tak nejmocnější politickou silou. Tímto využitím všeobecného hlasovacího práva došlo ke vzniku nového proletářského boje. Výsledkem bylo, že strana proletářská se v budoucnu bála veškerých akcí dělnické strany.⁸⁵ Masaryk nejprve k tomuto postoji pro revoluci a poté proti revoluci zaujímá neutrální stanovisko. Víra v revoluci je však stále více opouštěna. U významných vůdců vždy nalezneme určité pro a určité proti,⁸⁶ což je i v dnešním politickém životě věcí vskutku normální.

---

⁸² Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 269

⁸³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 272

⁸⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 273

⁸⁵ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 273-276

⁸⁶ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 280

5.1. Masarykův postoj k revoluci

Masaryk považoval revoluci za projev slabosti a nedokonalosti. Jednání v revolučním hnutí je impulsivní, zmatené a málo promyšlené. Hlavními psychologickými motivy jsou zlost, panovačnost, nenávisť, zoufalost, násilí. Už z toho je pochopitelné, že z revoluce nemůže vzejít nic dobrého. „*Ne darmo připomínal Louis Blanc, že se podařily jen ty revoluce, jejichž cíl byl určen a zředu ustanoven.*“⁸⁷ Revoluce je politickou pověrou, která je určitým tajnůstkářstvím.⁸⁸ Z etického hlediska není totiž pouze cílem, ale prostředkem, jehož pomocí určitého cíle dosáhneme.⁸⁹ Ve výsledku se většinou setkáme s tím, že dochází k uskutečnění toho, co bylo promyšleno už dříve, než samotná revoluce nastala.

Engelsovi je vyčítáno, že nebyl stejně jako Marx schopen posoudit, případně odsoudit revoluci eticky, ale pouze a jen historicky a sociologicky.⁹⁰ Proč posuzovat jen to, co bylo, co se stalo a co se bude dít, ale úplně vypustit rovinu etiky? Člověk se pochopitelně musí hájit a bránit, ale měl by se snažit vypustit násilí.

Revolucionáři stojí proti vývoji a pokroku. Revoluce může být překonána pomocí práce. Pro Masaryka je projevem primitivismu, mnohem reálnějším se mu zdá reformace. Pomocí reformace má být revoluce překonána proto, že pouze pomocí ní může dojít k všeobecné nápravě.⁹¹ Veškerá tato zmíněná pravidla a principy etiky je možné praktikovat nejen na revoluci hospodářskou, nýbrž na revoluci politickou, náboženskou, literární.

5.2. Marxismus ve vztahu k ostatním vědám

Zamyslíme-li se nad tímto vztahem, vztahem marxismu a ostatních učení, určitě zde najdeme souvislost například s anarchismem. Co to je anarchismus?⁹² Anarchismus se neprojevoval jen filozoficky, ale také nábožensky, umělecky, politicky, hospodářsky. Podle Masaryka je anarchismus absolutistický autokratismus. Je to forma smýšlení, kdy lidé sami

---

⁸⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 300

⁸⁸ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 301

⁸⁹ *Otázka revoluce u T.G. Masaryka* [online]. phil.muni.cz, [cit. 12. března 2011], dostupné na: < <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/04-revol.htm> >

⁹⁰ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 301

⁹¹ *Otázka revoluce u T.G. Masaryka* [online]. phil.muni.cz, [cit. 12. března 2011], dostupné na: < <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/04-revol.htm> >

⁹² *Slovník cizích slov*, Slovník-cizich-slov.cz [online], dostupné na < <http://www.slovník-cizich-slov.cz/?q=anarchie&typ=0> >

sebe považují za boha.⁹³ V Marxově učení je vidět anarchismus dle mého názoru v jeho revolučnosti. Později, stejně jako upadá jeho revolučnost, opouští i toto stanovisko.

Masaryk vyzdvihuje, že Marx viní celý kapitalistický režim z anarchismu výroby i rozdělení výrobků.⁹⁴

Na další úskalí marxismus naráží při opouštění Marxovy zásadní revolučnosti. Marxismus a jeho následné učení o rovnosti vede k hospodářskému komunismu a politickému komunismu.

Marx se zde vyjadřuje také ke změně státního uspořádání, tvrdí však, že nezáleží na tom, jaké bude uspořádání ve státě, bída lidí se nezmění touto změnou, neboť stát, aby zrušil bídu, musel by zrušit sám sebe, protože příčina zla tkví ve státě samém.⁹⁵ Masaryk, co se týče státního uspořádání, stál na neutrálním poli. Zastával demokracii, ale troufal si o ní tvrdit, že je také jakýmsi tajnůstkářstvím, i přes všechno veřejné mínění. Přesto se vyskytují organizace, tajné spolky. Politika skutečně demokratická by se toho všeho musela vyvarovat a musela by dokázat přemoci přepjatý vliv stranictví.⁹⁶ V dnešní době je naše republika státem demokratickým, ale už i Masaryk viděl, že postavení individuí ve stranách stírá jejich názory a brání rozvoji myšlení jednotlivců. Strany se tak stávají jakousi překážkou pro rozvoj jedinců a jejich názorů.

Sám Masaryk netvrdí, že by stál proti politické organizaci. Zastává se stranictví, ale dodává, že jeho váha nesmí být přeceňována. Zmiňuje například anglické dělnické nepolitické asociace a podniky dělnictva. Vidí v nich vzor skutečné sociální práce. U nás jsou však tato společenství zanedbávána a prioritou jsou pouze politické strany. Dělnictvo by podle něj nemělo jen manuálně pracovat.

Důležitost vidí ve vzdělávání dělníků, neměla by být také zanedbána morální výchova. Dělníci pak sami vykonají pro politickou emancipaci více, než „politikáři“ dokážou tušit. Dělnictvo se musí také účastnit vší práce kulturní, organizovat se tedy nejen politicky, ale i hospodářsky a kulturně. A snažit se o pokrok nejen svůj, ale i pokrok celku.⁹⁷

---

⁹³ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 321

⁹⁴ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 323

⁹⁵ Viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 329

⁹⁶ *Slovník cizích slov*, Slovník-cizich-slov.cz [online], dostupné na < <http://www.slovník-cizich-slov.cz/?q=anarchie&typ=0> >

⁹⁷ Viz. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936, s. 349

6. Vybrané ohlasy

Ráda bych se na konci své práce věnovala v krátkosti ohlasům, které dílo Tomáše Garriuga Masaryka vyvolalo, ale také tomu, jak se k tomuto dílu staví dnešní společnost. Vybrala jsem si příspěvky z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně z roku 2001.

6.1. Masarykova „otázka sociální“ po stu letech (B. Blížkovský)

Masaryka nikdo nemusel přesvědčovat, jak je otázka sociální závažná, nebo že náleží k základním problémům lidstva. Masarykovi jako vzdělanému občanovi té doby stačilo, aby žil. Sociální problémy prožíval na základě vlastních zkušeností. Jako nejvyšší Masarykovy ideály jsou označeny ideály etické a emancipační. Sociální pomoc by měla směřovat k svépomoci, má se učit kvalitnější práce a seberealizace. Má-li člověk zůstat člověkem, musí se naučit žít spolu s ostatními lidmi. Masaryk si všechny tyto morální aspekty uvědomoval, byl si však vědom jednoho: sociální problémy to nevyřeší. Prosazoval proto funkčnější pojetí politiky jako umění vidět a dobře řešit společenské problémy v duchu realismu.⁹⁸

Sociální otázka není jen pouhé jedno dílo z mnoha. Patří neodmyslitelně k Masarykovu odkazu. *Sociální otázka* je dnes po 100 letech aktuálnější, než kdy byla. Dnešní svět je plný rozporů a krizových trendů. Jako nejzávažnější vidí Blížkovský krizi hodnotových orientací. Nadměrná existence bezohledného lidského egocentrismu, znevažování základních sebezáchovných hodnot. Dále například narůstající sociální deviace a konflikty.⁹⁹

6.2. Masarykův zájem o socialismus a dělnické hnutí (Z. Šolle)

Šolle poukazuje na to, že již v první z parlamentních řečí Masaryka byla vidět jeho zaujatost, co se týče sociální otázky a socialistických dělnických hnutí. Otázka sociální pro něj byla především otázkou duchovní a mravní. Duchovní a mravní proces ve společnosti se po staletí připravoval, a proto musí být každý systém malicherný, protože je pouhou součástí uprostřed velkého historického pohybu.¹⁰⁰ Masarykova *Otázka sociální*, byla přijata v té době poněkud rozhořčeně. Byla chápána jako jednostranná kritika, jelikož vyšla v období neustálých polemik o marxismu. Masarykovi šlo v té době však jen o pochopení socialismu a dělnického hnutí a o to, aby byla veřejnost sblížena s tím, co on považoval za nejpozitivnější. V souvislosti s touto prací také Masaryk navázal přímý písemný kontakt se zahraničními

⁹⁸ Viz MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001*, vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002, s. 112

⁹⁹ Viz MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001*, vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002, s. 114

¹⁰⁰ Viz MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001*, vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002, s. 158

socialistickými teoretiky a politiky. Jmenovitě s Bernsteinem a Kautským. Pomocí této korespondence Masaryk získával nové podněty a informace pro tvorbu svého díla.¹⁰¹ Pro Masaryka byl zájem o socialismus nejen teoretickou a intelektuální záležitostí, byla to jedna z podstatných složek jeho postoje a názoru na svět a na život vůbec.¹⁰²

---

¹⁰¹ Viz MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 200*, vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002, s. 158-159

¹⁰² Viz MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 200*, vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002, s. 160

Závěr

V závěru své práce bych se pokusila zhodnotit, jaký byl význam samotného marxismu v historii a jak je chápán lidmi dnes. Již ze zmíněných kapitol o marxismu vyplývá, že v době Karla Marxe byl tento směr mezi lidmi něčím převratným, absolutně nepřekonatelným. Byl to směr, ideologie, která přinesla pokrok, co se týče pracovní oblasti. Docházelo k dělbě práce, což může být chápáno jako určitý přínos. Ten měl však okamžitá negativa v podobě rozdělení společnosti do dvou tříd. Bohatých a chudých.

Pro Marxe bylo v té době nepřijatelné, aby se lidé nejprve starali o své zájmy, kulturu, náboženství, vzdělání a pak teprve pracovali. Práce byla stavěna vždy na první místo. Výrobní prostředky byly pro Marxe základnou, ze které se odvíjelo vše další, včetně politického života.

Když pak Masaryk v roce 1898 vydal knihu nazvanou *Otázka sociální*, která se snažila analyzovat nejen konkrétní problémy marxismu, jeho úskalí a rozcestí, ale i samotnou filozofii Karla Marxe, nesetkal se s přívětivým ohlasem a přijetím veřejnosti. Důvodem bylo hlavně to, že se sám Masaryk pustil v tehdejší době do ostré kritiky. Tímto dílem vypluly na povrch Marxovy teorie, mnohdy více než jednou pozměněné. Avšak nikdy nevysvětlené, neobjasněné. Ale obohacené Masarykovým názorem a vysvětlením. I přes tato negativa byl Karel Marx vyzdvihován a přeceňován.

A jak je tomu dnes? Marx nebo Masaryk? Či oba? V dnešní době nedokážeme jednoznačně určit, který z těchto myslitelů stojí v povědomí veřejnosti na vyšším stupni. Proč si taky vybírat jen jednoho. Učení Karla Marxe bylo svým způsobem zneužito pro komunismus a komunistickou ideologii. Myslím si, že bez těchto zažitých předsudků by se dnes Karlu Marxovi mělo dostat stejné uznání jako Masarykovi.

Jako největší osobní přínos této práce hodnotím nejen ucelený pohled na danou problematiku filozofie, ale i objasnění si mnoha doposud neznámých souvislostí a vztahů mezi myšlenkami Karla Marxe a Tomáše Garrigua Masaryka.

Bakalářskou práci je možné využít pro rozšíření vědomí veřejnosti o učení Karla Marxe, a zbavení se předsudků o něm, i pro zájemce o studium filozofie Tomáše Garrigua Masaryka.

Seznam použitých zdrojů

Publikace

- 1) MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I.* 6. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000.
- 2) MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální II.* 3. vydání. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1936.
- 3) MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní.* 2. vydání. Praha: Melantrich, 1990.
- 4) ČAPEK, Karel. *Nové hovory s T. G. Masarykem.* I vydání. Praha: Česká expedice a RIOPRESS, 1992.
- 5) HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk, známý i neznámý.* I vydání. Praha: Česká expedice a RIOPRES, 2005.
- 6) NOVÝ, Lubomír. *Filozof T. G. M.: Problémové skici.* I. vydání. Brno: Doplněk, 1994.
- 7) DOKULIL, Miloš. *Masarykovské návraty.* Brno: Akademické nakladatelství CERM 2006.
- 8) MARTOŇOVÁ, Taťána. *T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. Semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001,* vydalo Masarykovo muzeum v Hodoníně 2002.
- 9) MARX, Karl. *Kapitál.* 5. vydání. Bratislava, 1985.

Internetové zdroje

- 1) *Slovník cizích slov*, Slovník-cizich-slov.cz [online], dostupné na < <http://www.slovník-cizich-slov.cz/?q=anarchie&typ=0> >
- 2) *Otázka revoluce u T.G. Masaryka* [online]. phil.muni.cz, [cit. 12. března 2011], dostupné na < <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/04-revol.htm> >
- 3) *Pozemková renta* [online]. sds.cz, [cit. 20. února 2011], dostupné na < http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/efr44/efr44_04.htm >